

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПІЗНАННЯ І ПИТОМІ ЗАВДАННЯ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОЇ ЕПІСТЕМОЛОГІЇ

Тарас Добко

Український католицький університет

Визначено головні елементи феноменологічної теорії людського пізнання, наголошено на важливості осмислення природи людської свідомості та пізнавального стосунку людини до дійсності на підставі феноменологічного прояснення ідей інтенційності, феномену та досвіду. Розглянуто елементи феноменологічної відповіді на класичну гносеологічну проблему подолання дистанції між суб'єктивним та об'єктивним полюсами пізнання, між розумом і буттям. Представлено розуміння феноменології як філософського проекту, що дає змогу повернути ідею об'єктивності та істини в орбіту людського пізнання і мислення. На підставі феноменологічного тлумачення життя людського розуму запропоновано парадигму раціональності, яка вбачає основну ціль пізнання у пошуку першоджерела споглядання дійсності відповідно до її природи і стилю презентації. На цьому тлі також сформульовано питомі завдання феноменологічної епістемології.

Ключові слова: феноменологія, пізнання, свідомість, досвід, інтенційність, феномен, істина, об'єктивність, унаочнення.

Накреслимо ескіз феноменологічної теорії людського пізнання, а також поміркуємо щодо її філософської актуальності й окремих світоглядних імплікацій. Такому «прочитанню» феноменології завдячуємо епістемологічним працям Едмунда Гусерля, Адольфа Райнаха, Романа Інгардена, Роберта Соколовського та Дітріха фон Гільдебранда.

Коротко опишемо, з якими уявленнями про людський розум і його зв'язок з дійсністю довелось зіштовхнутися ранній феноменології, далі наведемо головні ідеї феноменологічної відповіді на проблематику пізнання, як вона була сформована під впливом модерної філософії і модерної науки, і нарешті, розглянемо, які принципові висновки можна зробити з феноменологічного прояснення природи пізнання для глибшого розуміння становища сучасної людини у світі.

По-перше, на нашу думку, феноменологія дає змогу повернути ідею об'єктивності та істини в орбіту людського пізнання та наукових пошуків. На прикладі дуже ретельних, глибоких і переконливих описів різних структурних елементів людського шляху до істини (таких актів свідомості, як сприйняття, уявлення, судження, образної і знакової інтенційності, ейдетичної інтуїції, а також їхніх об'єктів) феноменології вдалося продемонструвати, як може відбуватися осягнення істини, унаочнення того, якими є самі речі, а тому й обґрунтувати слухність своєї довіри до пізнавальних сил людини.

По-друге, феноменології вдалося повернути довіру до так званого життєвого світу людини та структурних елементів його змісту, зокрема, етичного та релігійного досвіду. Вона зуміла обґрунтовано довести, що дофілософське мислення та досвід мають власну вагу і досконалість, самобутні джерела достовірності і способи верифікації, до яких проблематично чи навіть неможливо застосовувати критерії пізнавальної оцінки, прийняті у позитивних природничих науках.

Проект феноменології як проект реабілітації людського розуму і досвіду. Якщо звернутися до історії, то побачимо, що феноменологія як особливий спосіб філософування виникла наприкінці ХІХ ст. у відповідь на виклики інтелектуальної ситуації, в якій опинилася тогочасна філософія. На думку раних феноменологів – таких як Едмунд Гусерль, Макс Шелер, Адольф Райнах та інших, – характерною прикметою того часу стало те, що філософування, за словами польського феноменолога Романа Інгардена, відбувалося на значній відстані від самої дійсності [Ингарден, 1999: 46]. Філософія опинилась перед загрозою забуття свого покликання унаочнювати об'єктивну дійсність речей. Це, звісно, виявлялося по-різному, але головною причиною було випрацюване і поширене модерною філософією уявлення про розум і свідомість, які уподібнювалися до замкненої порожньої кулі чи ящика. Відправною точкою картезіанської і локівської концепції пізнання було переконання, що наша свідомість замкнена сама на себе, а тому спрямована винятково на свої власні враження та ідеї, а не на зовнішні речі. «Назовні» ми можемо, мовляв, вибратися лише шляхом висновування від наших внутрішніх вражень та ідей до чогось, що послугувало причиною їхньої появи в нас. А тому ми ніколи не можемо мати прямого пізнавального контакту, безпосереднього зв'язку із зовнішніми речами, які в цій теорії функціонують як зовнішні подразники нашої чуттєвості. Про них ми можемо вибудовувати гіпотези, не більше.

Іншими словами, виглядає на те, що наша свідомість є чимось на зразок «контейнера», куди щось повинно *«увійти»*, щоб ми могли його пізнати. Оскільки ми не стаємо предметом, а предмет завжди залишається ззовні, то саме тому ми можемо знати лише ментальний вплив предмета на нас. Підсумовуючи, можемо сказати, що феноменологія зіткнулася з уявленням, що спосіб нашого сприйняття дійсності є бар'єром між нами і самими речами.

Чи не вся модерна філософія була позначена цією безнадією щодо можливості прорватися через стіни нашої суб'єктивності до самих речей. З одного боку, вона знаходила вираження у кантівській трансцендентальній, ідеалістичній філософії свідомості з її радикальним поділом предметного світу на принципово непізнавані «речі у собі» і так звані феномени, сконструйовані трансцендентальною свідомістю за апріорними формами мислення і сприйняття. З іншого боку, значна частина філософського мислення опинилася в полоні емпіристських схем, яким був притаманний радикальний і вузький об'єктивізм природознавчих наук, що протиставлявся спекулятивному підходу кантівської та гегелівської філософії. Декларуючи свою відданість досвіду, емпіризм – унаслідок вкрай сумнівного поняття досвіду – відокремив людину від дійсності речей і замкнув її в іманентності її відчуттів та чуттєвих вражень.

Отже феноменологія розуміла себе як спробу прокласти міст між свідомістю та дійсністю, хоча цей вираз також потребує уточнення. Адже вже саме формулювання проблеми у вигляді протиставлення розуму і світу як чогось «внутрішнього» до чогось «зовнішнього», чогось «інтраментального» до чогось «екстраментального» є, на думку феноменології, штучним і надуманим [Sokolowski, 2000: 10]. Воно ґрунтується на уявленні про неінтенційну, атомізовану природу свідомості, що сформувалося під впливом біологізму і психологізму. Свідомість і людське пізнання розглядали як одну з численних ланок причинного ланцюга, яким пов'язані матеріальні предмети у світі. А тому вважали можливим пояснити появу знання у людській свідомості на зразок появи хімічних чи електричних змін у нашій тілесності. Філософське дослідження пізнання як форми презентації, або виявлення дійсності поступається місцем дослідженням людського мозку, нервової системи, психологічних причинних механізмів тощо.

Поняття інтенційності, або подолання механістичної парадигми людської свідомості і пізнання. Відповідь феноменології полягала у намаганні прояснити природу свідомості, а також у нагадуванні, що всі природничі науки, за моделлю яких так часто намагалися вирішувати філософські і гуманістичні проблеми, теж є досягненням людського свідомого життя. За результатами цих наук стоять цілком конкретні акти людської свідомості, в яких їхні об'єкти постають у характерних проявах. А тому ці результати не можуть бути єдиним і остаточним критерієм для формування нашого знання про раціональне життя нашого розуму. Вони дають нам достовірне знання про важливу частину нашого світу, але притаманними для них методами і категоріями вони не спроможні пояснити й обґрунтувати не тільки феномен знання в цілому, а й свою власну достовірність і вірогідність.

У кожному разі, ключовими принципами для виконання феноменологією завдання переосмислити природу людської свідомості та пізнавального стосунку людини до дійсності стали поняття інтенційності, феномену і досвіду.

Шлях до серця феноменології лежить через усвідомлення важливості відкриття нею інтенційної природи свідомості. Будь-який акт свідомості звернений до певної предметності, передбачає наявність відповідного об'єкта. Візуальне сприйняття є завжди сприйняттям якогось візуального об'єкта: дерева чи людини. Акт ствердження завжди передбачає наявність стверджуваного нами стану речей. Радість завжди стосується цінного для нас об'єкта чи події.

Іншими словами, бувають різні види інтенційного стосунку до речей, продиктовані і співвідносні зі способом презентації цих об'єктів. Наприклад, щось минуле існує для нас тільки тому, що ми володіємо здатністю через пригадування налагоджувати зв'язок з об'єктом, який став нашим минулим і постає таким у нашому інтенційному зверненні до нього. Наш життєвий світ наповнений звуками і кольорами тільки тому, що ми наділені чуттєвими здатностями налагоджувати інтенційні зв'язки з цими елементами буття, внаслідок чого вони стають частиною нашого досвіду дійсності. У світі звуків ми здатні розрізняти між шумом, гарчанням і людською мовою, оскільки ми спроможні на так зване сигнітивне інтенціонування, яке перетворює звичайні звуки у слова і значення. А коли ми робимо якесь твердження, ми артикулюємо презентацію зв'язку між певними частинами дійсності, а не впорядковуємо ідеї чи поняття у нашій голові.

Наша свідомість не є внутрішнім дзеркалом, у якому відображаються зовнішні предмети; не є резервуаром, у якому накопичуються чіткі чи розмиті образи дійсності. Вона є нашим способом існування у світі, способом перебування *серед* речей, завдяки якому буття не просто є, а показує себе *істиною*. Завдяки інтенційній природі свідомості життя нашого розуму є публічною подією у світі.

Отже, у якомусь сенсі немає нічого, поміж чим треба би було прокладати мости. Свідомість не є чимось «тут усередині», на відміну від об'єктивного світу як того, що є «десь там назовні». Свідомість і світ взаємопов'язані між собою. Вони є корелятами один одного. Світ існує для нас, дійсність з'являється перед нами у неприхованості тільки тому, що ми є істотами, наділеними раціональною свідомістю. Свідомість стає нашим ключем до дійсності тільки тому, що саморозкриття речей є інтегральною частиною самого буття.

З епістемологічного погляду, корелятивність нашого інтенційного стосунку до об'єктів із самими речами означає взаємність відповідності: будь-яка зміна у предметному полі потребує відповідної зміни у нашому пізнавальному стосунку до предмета, і навпаки, будь-які зміни у полі наших ментальних інтенцій ведуть до виділення відповідних аспектів предмета [Ингарден, 1999: 70]. З феноменологічного погляду, кореляцію між нашим розумом і реальністю можна проілюструвати за допомогою такої аналогії. Наш розум можна

уподібнити до світла, у якому речі стають видимими, виявляють себе і стають феноменами, або, іншими словами, даністю нашого досвіду. Користуючись цією ж аналогією, можна сказати, що інтенційність, або, точніше, наші інтенційні стосунки зі світом подібні до променів цього світла, які уможливають прояв певних речей відповідно до можливостей їхньої презентації, тобто унаочнюють їх. Ми є активними учасниками саморозкриття і самоодкровення світу. А способи нашого інтенційного стосунку до об'єктів є «способами відкриття світу». Ми зі свого боку відповідальні за те, щоб це самоодкровення було автентичним розкриттям істини¹.

У підсумку можна сказати, що феноменологія, розвиваючи ідею інтенційної свідомості, стає спробою (на нашу думку, успішною) подолати розлам між нашим розумом і дійсністю, витворений раціоналістською та емпіристською традиціями Просвітництва. Це елегантна спроба пройти між Сциллою суб'єктивізму і Харибдою об'єктивізму; з одного боку, віддаючи належне значенню свідомості на нашому шляху до істини і, з іншого, – уникаючи релятивізації істини та розчинення речей у людській чи трансцендентальній суб'єктивності.

Між Сциллою об'єктивізму і Харибдою суб'єктивізму: феноменологічне поняття пізнавальної даності речі як ідентичності у розмаїтті проявів. Феноменологічне поняття феномену. Ідея інтенційності відкрила перед феноменологією шлях до подальшого аналізу пізнавальної ситуації людини у світі. Обґрунтувавши можливість безпосереднього інтенційного контакту з дійсністю, феноменологія перейшла до опису основних структур цього зв'язку у тому вигляді, як вони стають даністю нашого досвіду. Ключовим у цьому стає поняття феномену, яке для феноменології не є більше синонімом суто суб'єктивної видимості чи з'яви, а стає способом презентації дійсності.

Так звичайне дерево може бути даним як об'єкт візуального чи слухового сприйняття разом з усіма проявами, доступними в такому його інтенціонуванні; воно може бути даним як об'єкт пригадування чи уявлення; воно може бути «сприйняте» як знак іншого об'єкта; воно може бути дане як об'єкт, корисний для людини у її прагматичному ставленні до нього; воно може бути зауважене у красі в ту чи іншу пору року у відповідь на інтенційні запити естетичних інтенцій та ін. «Бути візуальним об'єктом», «бути пригаданим об'єктом», «бути корисним об'єктом або інструментом», «бути естетичним об'єктом» – усе це феномени, або способи презентації дерева, у переплетенні і синтезі яких перед нами відкривається ідентичність об'єкта як «ось цього» дерева. Річ не обов'язково здатна відповісти на всі наші інтенційні запити, коли вона стає мішенню наших інтенційних актів. Дерево не може виявити себе носієм свободи і моральної досконалості у відповідь на наші інтенційні запити, які конституують етичну сферу нашого життя. Природа речі є тим принципом, який і визначає стиль її презентації.

¹ Часто ми забуваємо про цю відповідальність, коли, наприклад, скеровуємо до всього сушого погляд, у якому хочемо побачити його як тільки засіб для задоволення наших біологічних потреб та психологічних бажань. У такому ставленні до дійсності людина не просто чинить моральну помилку і зраджує моральне покликання. В якомусь сенсі вона чинить онтологічну помилку, оскільки її підхід не дає змоги реальності виринути у повноті її істини та буття. Звісно, така людина може говорити про цінності, моральність чи релігію внаслідок лінгвістичної, культурної чи суспільної звички, але її слова, коротко кажучи, будуть *лише* словами, порожніми і неживими звуками, за якими не стоятиме жодна реальність. Цінності, моральність, релігія, Бог просто перестануть з'являтися у досвіді цієї особи. Вони перестануть бути феноменами для неї. Прикладом такого ставлення до світу може послугувати містер Домбі, персонаж твору Діккенса «Домбі і син», який усе на світі сприймає лише з одного погляду: перспективи свого бізнесу і вигоди. На думку містера Домбі, море існує тільки для того, щоб ним його пароплави могли перевозити його товари, сонце і місяць створені лише для того, щоб його кораблі не втрачали орієнтації в морях. У вузько прагматичному ставленні до дійсності ми не тільки зазнаємо руйнації в нашому особовому естві, а й перестаємо *бачити і розрізняти* значну частину самої дійсності. etc. Ми не виправдуємо свого покликання бути «пастирями буття».

Отже, будь-яка річ як певна ідентичність постає перед нами у розмаїтті та через множинність її проявів, а відтак, шлях до пізнання її є процесом унаочнення цієї речі у розмаїтті феноменів, властивих їй буттю та природі². Стіл чи кінь, наше власне «я» чи «я» іншої особи, цінності чи щастя, соціальні акти чи акти мислення, культура чи традиція – одне слово, все, що належить до нашого життєвого світу, розкриває себе людині з певної перспективи, з певного обмеженого погляду, у розмаїтті і через множинність його можливих проявів. Ще раз зазначимо, що ці прояви є способами буття речі, а не довільними витворами нашої свідомості. Ідентичність речі стає видимою у кожному прояві, однак не вичерпується жодним з них, ані їхньою сумою. Це означає, що річ у її ідентичності завжди перевершує те, що нам дане про неї у нашому досвіді. Впродовж життя ми щораз краще пізнаємо речі, які вже колись були об'єктами нашого пізнання. Ми налагоджуємо нові взаємозв'язки між ними, які досі залишалися прихованими від нас, ми чуємо думки інших людей про ці речі, читаємо про них у книжках, переносимо їх у нові контексти тощо. І в процесі асиміляції різних досвідів ми поступово синтезуємо та артикулюємо ідентичність об'єкта наших досліджень, яка внаслідок цього стає багатшою для нас³.

«Назад до самих речей!», або феноменологічна апеляція до досвіду. Формування нової парадигми раціональності. Останній крок у презентації феноменологічної концепції пізнання є не менш важливий, ніж два попередні. Тут феноменологія входить у безпосередню дискусію з модерною ідеєю раціональності, яка опиралася на послідовне застосування методу як єдиного надійного шляху досягнення істини. З цієї перспективи ми зможемо оцінити переконання феноменології, виражене у так званому «принципі всіх принципів» Едмунда Гусерля, що достовірність нашого знання повинна знаходити остаточне підтвердження у «спогляданні з першоджерела даності» відповідної дійсності.

Нагадаємо, що відповідно до феноменології, людське пізнання не є каузальним зв'язком з речами, а духовним, безпосереднім контактом з ними, коли речі презентують себе для нашої свідомості. Чи можна у цьому пізнавальному контакті зі світом виділити особливу ситуацію, в якій наше знання може віднайти остаточне і надійне джерело достовірності і значущості?

Відповідь на це феноменологія формулює у вже згаданому «принципі всіх принципів»: «Жодна мислима теорія не здатна примусити нас засумніватися у принципі всіх принципів: будь-яке споглядання даності із самого першоджерела є правовим джерелом пізнання, і все, що дає нам себе в 'інтуїції' зі самого першоджерела (так би мовити у своїй автентичній живій дійсності), треба приймати таким, яким воно себе дає, але тільки у тих межах, в яких воно себе дає» [Гусерль, 1999: 60]. Скорочене формулювання принципу всіх принципів звучить так: «Назад до самих речей!». І це формулювання стає програмним закликком феноменології щодо властивих цілей людського пізнання у будь-якій ділянці буття.

² З епістемологічного погляду, кожен такий феномен чи прояв буття має індивідуальну пізнавальну силу і достовірність. Окремі феномени, взяті в ізоляції від масиву іншого досвіду певної дійсності, можуть навіть увести нас в оману щодо ідентичності буття, проявом якого вони стають. Гусениця, яка прикидається дерев'яною паличкою, хамелеон, який, змінюючи колір, ховається від надто допитливого ока, дельфін, чия поведінка і зовнішній вигляд не зраджують у ньому ссавця, застигла поза вуличного паяца, яка примушує нас засумніватися, людина перед нами чи манекен – усе це ті прояви буття, які залежно від масиву інших знань про нього або введуть нас в оману, або наділять нас знанням про несподівані можливості презентації цих суцільних у нашому досвіді.

³ У цьому зв'язку ми можемо лише покликатися на повчальну і блискучу презентацію етосу і духу феноменології, її філософських ідей і стилю, запропоновану Робертом Соколовським у творах «Вступ до феноменології» і «Гусерлівські медитації». Див. *Sokolowski Robert. Introduction to Phenomenology.* – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. *Sokolowski Robert. Husserlian Meditations.* – Evanston: Northwestern University Press, 1974.

На думку феноменології, нашим завданням у пізнанні є, насамперед, відмова від будь-якого штучного редуccionізму, від будь-якого накидання на дійсність штучних схем, відкритість до усього багатства досвіду, яке нам пропонує буття. За цим закликом, як висловився відомий історик феноменологічного руху Герберт Шпігельберг, стоїть усвідомлення, що справжнє прагнення до знання потребує скоріше ширини душі, ніж економії та спрощення, як це було притаманне традиційному емпіризму; воно потребує швидше пошани до дійсності, ніж бажання її підкорити; воно потребує «щітки Гусерля, а не леза Оккама» [Шпігельберг, 2002: 640].

З іншого боку, процес пізнання ідентичності речі у множинності її проявів, чи феноменів, це процес пошуку того досвіду дійсності, у якому вона стає «самоданною», даною «своєю власною персоною», тобто даною не лише через якийсь знак чи символ, а безпосередньо, сама по собі, інтуїтивно. Отже, завданням будь-якого серйозного пізнавального інтересу є віднайдення того першоджерела споглядання дійсності, де вона покаже себе у безпосередній самоприсутності [Ингарден, 1999: 67].

Це стосується не тільки матеріальних об'єктів нашого чуттєвого сприйняття. Це стосується пізнання будь-якої предметної сфери, будь-якого виду предметності: чи це внутрішній світ і пережиття людської особи такі, як радість, любов, щастя тощо; чи це витвори мистецтва, такі як літературний твір, симфонії, картини, ікони; чи це сутності речей; чи це релігійні об'єкти; чи це числа та інші математичні об'єкти. Так, навіть математичні об'єкти, якщо вони не є довільними конструктами нашої уяви (як, наприклад, негативні числа), хай яка технологічна доцільність виправдовує запровадження їх у математичну лексику та операції, навіть математичні об'єкти повинні мати свій специфічний вид наочності, або споглядання. Не існує одного єдиного типу досвіду, який би міг охопити всі ці предметні ділянки. Споглядання із першоджерела даності відбувається на підставі диференційованого підходу до кожної предметності зокрема відповідно до її природи і способу презентації, або, як висловився Роман Ингарден, усвідомлення особливої корелятивності «між модусом буття пізнаваних предметів, з одного боку, і характером пізнавального відношення, з іншого, яке необхідно прийняти, щоб знайти пізнавальний доступ до цих предметів» [Ингарден, 1999: 58].

Отже, феноменологія стверджує, що ми можемо не тільки висловлювати істину речей у наших правильних твердженнях про них, а й безпосередньо досвідчувати її. Справжнє розуміння речі здобувається на довгому шляху *унаочнення* її, на якому ми актуалізуємо її істину. Наочність, або очевидність, а отже, й справжнє розуміння дійсності, є, за Гусерлем, досвідом істини.

Іти шляхом, який веде до істини буття, до розкриття її, – не легка справа. Часто ми стаємо жертвами непорозуміння тільки тому, що нам не вдається підібрати до речі той тип інтенційного відношення, який відповідає способу її буття. Це трапляється, наприклад, коли ми націлюємося на об'єкти атомної фізики так, немовби вони були більярдними кулями, або коли намагаємося уявляти Бога так, немовби Він був частиною нашого скінченного світу.

Що стосується феноменології, то вона власне наголошує на тому, що властиве пізнання може відбутися тільки тоді, коли вдається віднайти той досвід дійсності, у якому вона постане перед нами найбільш випукло і рельєфно. Адже у її естві кожна дійсність є незводимою і унікальною даністю, адекватно зрозуміти і пізнати яку можливо лише через неї саму, наблизитися до якої неможливо так би мовити «в обхід», а лише в безпосередньому і прямому контакті з нею.

Принципові завдання феноменологічної епістемології. Після наведених головних засад феноменологічної концепції пізнання ми можемо зробити кілька важливих висновків.

Перший висновок хочемо зробити разом із Романом Інгарденом, на думку якого, внаслідок прийняття основних феноменологічних положень має відбутися принципова зміна у проблематиці пізнання світу. Адже «як тільки був висунутий ‘принцип усіх принципів’, відповідно до якого споглядання, яке черпає з першоджерела даності, є остаточним джерелом права всякого пізнання, як тільки відважились визнати, що існують такі пізнавальні акти, які дають нам і роблять для нас присутнім сам предмет, що його ми прагнемо пізнати, як тільки зрозуміли, що модуси явлення, в яких нам дано предмет, можуть бути різними і залежно від цих відмінностей можуть сказати нам про предмет більше або менше, з більшими чи меншими підставами, з більшим чи меншим правом і т.д., ... тепер висувається постулат про необхідність досягнення у кожному випадку цього безпосереднього споглядання першоджерела даності» [Ингарден, 1999: 71].

Це не означає, що феноменологія закликає, наприклад, природничі чи соціальні науки, відмовитися від питомих цілей, пріоритетів, методології чи формулювання проблематики своїх досліджень. Радше вона закликає їх усвідомити, що та множина проявів якоїсь дійсності, якою вони традиційно займаються, не обов'язково є найбільш автентичними і властивими виявами цієї дійсності і тим більше не вичерпують багатства її буття. Вона не закликає дослідника людської анатомії відмовитися від погляду на людський організм як на своєрідну систему в принципі заміни органів на зразок деталей певного механізму, але вона буде наполягати на тому, щоб його дослідження відбувалися на тлі усвідомлення, що це організм *людини*, до більш автентичних проявів буття якої належить етичний вимір її життя, а також феномени людської свободи і гідності, що лежать в його основі. І, як наслідок, проблему пересадження органів науковець не повинен розглядати як лише механічну, фізіологічну чи медичну, а як проблему у житті *людини*. Феноменологія не вимагатиме від соціолога, щоб він відмовився розглядати людину як перетин векторів впливу незліченних і складних соціальних чинників і залежностей, але вона йому обов'язково нагадає, що релігійний вибір людини не можна без остачі пояснити збіжністю її соціального походження, впливу середовища і поточного соціального становища. А тому під час будь-якого соціального проекту, наприклад виборів, не можна застосовувати технології, які б давали змогу маніпулювати релігійними почуттями людей. Отже, визнання частковості й обмеженості власної пізнавальної перспективи, відкритість на більш фундаментальний досвід досліджуваної реальності, аніж це може запропонувати моя наука, готовність прийняти цей досвід як тло моїх спеціалізованих досліджень – ось той етос, який феноменологія запрошує прийняти будь-яку науку про людину чи природу.

Другий висновок стосується безпосереднього завдання самої феноменологічної епістемології. Як переконливо аргументує Роберт Соколовський, феноменологія не намагається замінити собою установки, прийняті у природному, дофілософському підході людини до світу. Все, що вона покликана зробити, це прояснити їх. Почати треба із визнання, що ці установки і ті прояви буття, які стають доступними для нас завдяки їм, мають специфічне право на об'єктивність, достовірність, шляхи верифікації своїх результатів, свій пізнавальний метод. Зі свого боку, феноменологія повинна їм нагадати, що всі їхні досягнення мають за передумову певні акти свідомості, передбачають певні форми інтенціонування світу, завдяки яким конститууються безпосередні об'єкти їхніх досліджень. Будь-яка природнича наука чи наука про людину, внаслідок природної установки будучи націленою на об'єкти у світі, аж до певного «розчинення» уваги в них, не володіє ресурсами для рефлексії, яка б дала змогу зрозуміти її генезу через зустріч людської свідомості зі світом. Право ставити і вирішувати конститутивні проблеми самої можливості тої чи іншої науки, характеру її пізнавальних запитів і претензій належить саме феноменологічній

епістемології. Зокрема, перед феноменологією релігійного досвіду стоїть завдання провести широкомасштабне дослідження релігійної свідомості, починаючи з позитивного відображення її характеру *sui generis*, завдяки чому можна переконатися, що людина не стає *homo religiosus*, а є нею за єством, і закінчуючи феноменологічним аналізом окремих релігійних актів та їхніх об'єктів у їхній інтенційній структурі та специфічних способах даності.

І нарешті, третій висновок, який напрошується під впливом феноменологічного бачення людського пізнання. Людина є істотою, покликаною жити у світлі правди. Повнота її досконалості безпосередньо залежить від того, чи буде її життя унаочненням істини буття чи то у пізнанні дійсності, чи в артикулюванні пізнаної правди шляхом здійснення категоріальної активності, чи у втіленні цієї правди в етичному житті і практичному ставленні до своїх ближніх.

На противагу деяким напрямкам постмодерної філософії, треба по-новому унаочнити класичне переконання всіх великих умів філософської традиції: людина здатна жити і діяти у світлі правди, бути носієм її та поводитися відповідно до неї. Людина є істотою, відкритою до істини, і ця відкритість істині у пізнанні є тим, що робить нас людьми. Однак та ж сама людина повинна визнати, що вона і її розуміння істини є скінченними. Про це свідчить наш досвід самих себе, а також особливості життя людського розуму, нашого пізнавального стосунку до дійсності. Істина нескінченно перевищує все те, на що здатна окрема людина чи все людство загалом у пізнавальних пошуках. Буття завжди багатше, ніж ми це можемо собі уявити.

Феноменологічне розкриття структурних елементів життя людського розуму дає змогу відмовитися від грандіозних метапроектів оволодіння істиною в останній інстанції, що наближає феноменологію до постмодерного відчуття світу, але водночас це відбувається без впадання у спокусу релятивізму і без будь-якого зречення класичного погляду на людину як на істоту, призначену у самому єстві для унаочнення істини.

Сподіваємось, що наведені тут міркування принаймні частково зможуть пояснити, чому є підстави пов'язувати з феноменологією чимало надій на пошук успішних шляхів для вирішення багатьох сучасних конфліктів, викликаних розривом постмодерну з класичною традицією, а з іншого боку, – алергічним несприйняттям постмодерної проблематики спадкоємцями класичної філософії.

Література

- Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. — М., 1999.
Ингарден Р. Введение в феноменологию Эдмунда Гуссерля. — М., 1999.
Шпигельберг Г. Феноменологическое движение: историческое введение. — М., 2002.
Sokolowski R. Introduction to Phenomenology. — Cambridge, 2000.
Sokolowski R. Husserlian Meditations. — Evanston, 1974.

**ON THE FOUNDATIONAL PRINCIPLES OF THE PHENOMENOLOGICAL THEORY OF KNOWLEDGE
AND
THE OBJECTIVES OF PHENOMENOLOGICAL EPISTEMOLOGY**

Taras Dobko

Ukrainian Catholic University

The author identifies the principal elements of the phenomenological theory of knowledge by way of depicting the life of human consciousness and the human person's cognitive relationship to reality in terms of the phenomenological elucidation of the notions of intentionality, phenomenon and experience. He describes some elements of the phenomenological response to the classical epistemological problem of overcoming the distance between the subjective and objective poles of human cognition, or between mind and reality. The author endorses an interpretation of phenomenology as a philosophical endeavor that enables the return of the ideas of objectivity and truth into the domain of human knowledge and thinking. He also proposes for discussion a paradigm of rationality that is rooted in the phenomenological vision of the life of human reason and implies the search for the object's primordial intuitive givenness correlated with its nature and style of presentation. Against this background the principal objectives of phenomenological epistemology are being formulated.

Key words: phenomenology, knowledge, consciousness, experience, intentionality, phenomenon, truth, objectivity, evidence.